

УДК 159.922:316.64+34

Ю.М. ДМИТРІЄНКО, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

НОРМИ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ-КУЛЬТУРИ- ПРАВА: ІСТОРИКО- ПРАВОВИЙ СТАН СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ В МЕТОДОЛОГІЧНО- ПРАВОВІЙ СПІВВІДНЕСЕНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВІ

Ключові слова: норма правової свідомості, норма правової культури, становлення правової свідомості, розвиток правової свідомості

Запропонований раніше нами підхід до міждисциплінарного комплексного вивчення динамічних процесів конкретно-історичного та сучасного розвитку норм української правової свідомості-культури-права, як і будь-яких інших як атипово (що не співпадають з типовими характеристиками розвитку відповідних норм у традиційному суспільстві як звичайних) національних [1] презентуємо як їх пряме, безпосереднє, реальне, дійсне, скоріш за все, без сталої науково-теоретичної, навчально-методичної правової основи ідейно-світоглядне становлення. Статичне позитивне право при цьому або становиться, або суттєво вдосконалюється чи модернізується, є функціонально слабким, не виконує прямих функцій механізму правового регулювання, а функцію цього механізму виконує сама правова свідомість з кризовим циклом соціальної активності та абсолютною самостійністю. При цьому існує можливість помилки за статусом видової правової природи. Конкретно-історичне становлення правової свідомості у формах певної парадигми праворозуміння, правоздійснення, правозасто-

сування та правореалізації ідентифікується чинною правовою системою та наукою як домінанта форма державно-правової свідомості з певним циклом соціальної активності, як правило, без урахування, або вибіркового урахування ідейно-світоглядного пріоритету актоутворення правовою свідомістю норм права. Наукових робіт, присвячених даній тематиці автору знайти не вдалось. Дана проблема безпосередньо пов'язана з основними напрямками сучасних державно-правових перетворень та досліджень, наприклад, держбюджетною темою науководослідних досліджень Київського національного дослідницького університету ім. Т. Шевченка «Формування механізму адаптації українського законодавства у галузі захисту прав і свобод громадян до законодавства Європейського Союзу».

Метою статті є дослідження історико-правового стану становлення та розвитку будь-якої правової свідомості як типово правової в методологічно-правовій співвіднесеності та перспективі за результатами наукових міжнародних конференцій.

Основною методологічно-правовою базою здійснення оптимальних розвиткових правотворчих процесів є філософсько-правові форми свідомості, ідентифіковані у актуальних філософсько-правових творах (наукових монографіях дисертаціях, наукових статтях на філософсько-правові теми та ін.) [2]. Вони призвані формувати або модернізувати історичну правову ідею – найголовніший системний елемент правової реальності та свідомості. Він набув чи набуває найбільших руйнувань у ідейно-світоглядній площині за рахунок розриву старої правової традиції внаслідок використання нового розуміння старих норм права, котре існує, але не завжди спрацьовує. Суб'єктами такого праворозуміння є, в першу чергу, нові істотні суб'єкти правосвідомості та права: приватні власники засобів виробництва (олігархи, фермери, підприємці та ін.), робітники найманої праці,

що стають безробітними та ін. При цьому таке відбувається за наявної доміанти маргінально-правової норми – найголовнішого реального структурного елементу, котрий саме за процесів розвитку не є доміантно пріоритетним у істотних правовідносинах через неможливість повноправно девіантно регулювати нові суспільні відносини та здатний до провокування у зв'язку з цим правових колізій, правового нігілізму та ін. деструктивних явищ. Домінують (повинні домінувати) у реальному право-та державотворення первинні суб'єкти правової свідомості та культури як активні суб'єкти правових перетворень.

Гадаємо, можна додати, що як у традиційному, так й у нетрадиційному суспільстві процеси становлення й розвитку правової свідомості можуть здійснюватися як окремо, ізольовано один від одного (неприродне суспільство), так й разом, або можуть здійснюватися тільки процеси становлення, або тільки процеси розвитку, або разом, в різних пропорціях, котрі ми визначаємо за складовими пропорціями формули української правової ідіоми-правової свідомості-норми права. Але за будь-якого випадку для природного суспільства повинні бути у наявності за будь-які мінімальні відсотки національно-ментальної щільності всіх складових пропорцій формули правової ідіоми [3–5]. Та одразу уточнимо: за нашим міждисплінарним підходом, викладеним у наших численних дослідженнях [3–6], для нетрадиційного суспільства, як правило, характерне домінування процесів розвитку, а для традиційного – процесів становлення правової свідомості як типово національної, в якій віддзеркалюються максимально її всі прями та приховані природні властивості [5–8].

Що стосується процесів розвитку правової свідомості у традиційних суспільствах як вторинних процесів видової правової природи, то хотілося би зазначити, що вони автентичні процесам розвитку у нетрадиційному суспільстві, але процесуальний характер їх

здійснення зовсім інший: ці процеси є набагато повільнішими, бо у традиційному суспільстві, праві та державі чітко визначені їх правова мета, правові цілі, вимоги, потреби та перспективи, а головне - національні цінності та пріоритети руху.

З них найголовніші: системний елемент правосвідомості – правова ідея, та структурний елемент – норма права, здавна виробили традиційну модель такого становлення й розвитку правової свідомості, коли не порушуються жодні мінімальні природні права первинних (невладних) і вторинних (владних) її суб'єктів як первинних (фізичні особи) та вторинних (юридичні особи) суб'єктів чинного права, формуючих істотні правовідносини, правові суб'єкти, об'єкти та предмети. Процеси становлення у будь-якому нетрадиційному суспільстві як вторинні процеси видової правової природи також присутні та автентичні процесам становлення у традиційному суспільстві, але вони теж більш повільні та осмислені: статична правова системи, статичне позитивне право сформовані та цивілізовано функціональні. Як первинні, так й вторинні суб'єкти правової свідомості здавна призвичаїлись жити за вимогами чинних законів, що є, як правило, типово правовими.

Що ж стосується виявлення конкретного (відсоткового, національно-ментального, ідеологічно-психологічного та ін..) співвіднесення процесів розвитку та процесів становлення правової свідомості-культури-права та їх ідейно-світоглядного та нормативно-регулятивного змісту, смислу та цінностей у будь-якому традиційному та нетрадиційному суспільстві – то це не є предметом наших досліджень. Продовжуючи далі, зазначаємо, що розвиток норм правової свідомості-культури-права (як логічно-процесуальна послідовність їх виникнення, верифікація та затвердження у актуальному правовому полі, як правило, перш за все, нетрадиційного суспільства) в узагальненому спрощеному виді презентуємо на рис. 1.

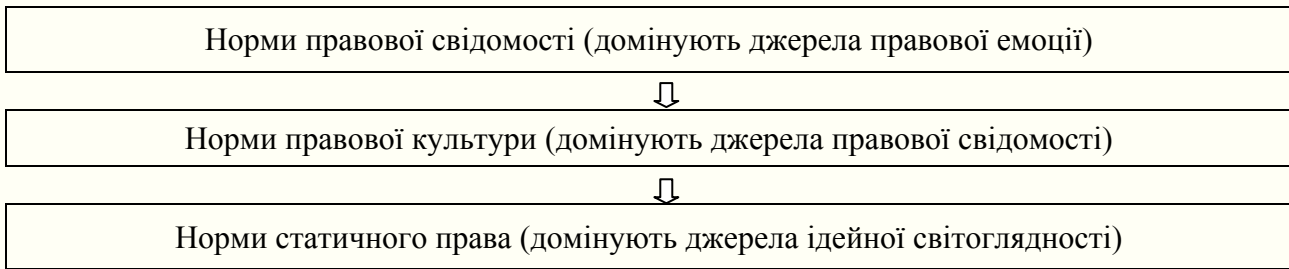

Рисунок 1 - Розвиток правової свідомості, її норм

Як правило, менш динамічні, більш пасивні процеси конкретно-історичного та сучасного становлення норм української правової свідомості-культури-права як й будь-яких інших як типово національних [7-8] можуть бути представлені як типовий їх непрямої, не безпосередній, різноступенево опосередкований техніко-технологічними засобами юридичної техніки та технології (в залежності від цивілізованої розвиненості сучасної юридичної науки), скоріш за все, зі сталою науково-теоретичною, навчально-методичною правовою основою регулятивний зворотній розвиток. Статичне позитивне право при цьому суттєво вдосконалено чи модернізоване, є функціонально низьким, середнім, високим або найвищим циклом соціальної активності правової свідомості, з відносною самостійністю. Воно виконує (або починає виконувати) прямі функції механізму правового регулювання суспільних відносин, де сама правова свідомість з не кризовими циклами соціальної активності та відносною самостійністю є стержневою цього механізму). Під час виконання прямих функцій механізму правового регулювання суспільних відносин існує провокаційна можливість помилки за статусом родової правової природи (коли найважливіші суспільні відносини (родова правова природа) як джерела правових відносин (видова правова природа) суттєво не враховуються законодавцем при формуванні нових нормативно-правових приписів (наприклад, коли не враховує законодавець думки громадськості, референдумів, плебісцитів, інших масових опитувань широких верств населення або масового незадоволен-

ня широких верств населення у певних державно-правових акціях, при формуванні нових норм права).

Це становлення правової свідомості як її конкретно-історичний регулятивний зворотній розвиток, заснований на широких наукових знаннях (у межах типового розуміння правовою наукою терміну «становлення») у формах певної конкретно-історичної парадигми праворозуміння, правоздійснення, правозастосування та право реалізації. Основною методологічно-правовою базою становлення норм правової свідомості-культури-права є такі методологічно-правові форми свідомості, що ідентифіковані у актуальних методологічно-правових творах: наукові дисертації, монографії з теорії та історії держави та права, методології правосвідомості та методології права, презентуючи у нашому контексті нові підходи до актуального структурного правоосмислення [3]. Вони пропонують нові зразки методологічних підходів методологічно-правового (нормативно-регулятивного) осмислення правової свідомості та права, конкретно виокремлюючи саме ті правові структурні норми права, що можуть бути використані сучасною правовою наукою як практичні правові основи (структурні компоненти, елементи, структури для формування нового правового регулятивного механізму (щонайменш структуру норми права), нової структурної правової методології та практики актуального правотворення та правозастосування. Домінують (повинні домінувати) у реальному право- та державотворенні вторинні, владні вторинні суб'єкти правової свідомості та культури як активні

суб'єкти правових перетворень. Становлення норм правової свідомості-культури-права (як логічно-процесуальна послідовність їх виникнення, верифікація та затвердження у актуа-

льному правовому полі, як правило, перш за все, традиційного суспільства) в узагальненому спрощеному виді представлена на рис.2.

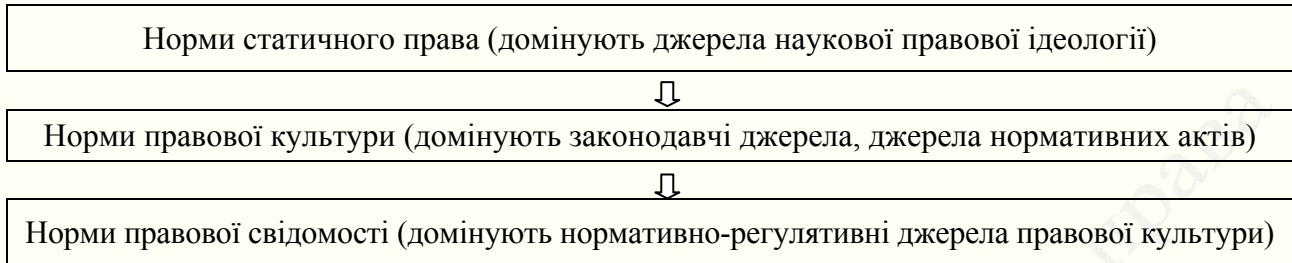

Рисунок 2 - Становлення правової свідомості, її норм

Норми правової культури як ідейно-світоглядно (більшою мірою статично, матеріально - у матеріальних архетипах і артефактах правової культури: ідеологічно-правові гасла, прапори та ін.), так і нормативно-регулятивно (більшою мірою процесуально, нематеріально – у її духовних архетипах і артефактах: Конституції, Кодекси, нормативно-правові акти та ін.) є такими, що займають як у процесах розвитку, так й у процесах становлення правової свідомості та статичного права умовну серединну позицію, котра характеризує їх як такі, що презентують як якості правової свідомості, так й права у їх різних співвіднесеностях, пропорціях та основах. Так, за процесів розвитку правової свідомості (кризовий цикл соціальної активності, абсолютна самостійність) домінують неякісні норми правової культури як норми правової свідомості та статичного права, мають слабкий науковий характер. За процесів становлення (некризовий цикл соціальної активності, відносна самостійність) – домінують якісні норми правової свідомості та статичного права, мають чітко виражений науковий характер.

За домінанти кризового циклу соціальної активності правової культури у правовій науці домінують (повинні домінувати) методологічно-правові вимоги у її абсолютній функціональній активності, але відсутня стійка законодавча вимога у формуванні відносної соціальної активності правової культури.

Розвиток правової свідомості здійснюється за рахунок формування домінанти природних шляхів розвитку духовних правових артефактів, правової (юридичної) психології, ідейно-світоглядних домінант родової правової природи (об'єктивні природні закони та закономірності становлення й розвитку людини-соціальної спільноти-суспільства-держави, враховуючі природні умови, клімат, давні правила буття людини, де видовою правовою природою є сама правова система, що виникла у межах та у надрах суспільної). Гадаємо, що родова правова природа має безапеляційну (неоспориму) ідейно-світоглядну регулятивність пріоритетною серед усіх інших видів детерміантності. Говорячи так, ми маємо на увазі наскрізний пріоритет первинних природних властивостей, вимог і потреб людини-соціальної спільноти-суспільства, що мають джерелами природні умови, клімат, давні правила буття над штучними властивостями та умовами буття громадянина-суспільства-держави у цілому тощо.

За домінанти некризових циклів (низького, середнього, високого, найвищого) соціальної активності правової свідомості існує стійка законодавча вимога у формуванні відносної соціальної активності правової культури.

Становлення правової свідомості здійснюється за рахунок формування домінанти неприродних шляхів її позитивних трансформацій у площині розвитку матеріальних

правових артефактів, правової (юридичної) ідеології, нормативно-регулятивних домінант видової правової природи (штучні закони та закономірності становлення й розвитку людини-соціальної спільноти-суспільства-держави, враховуючі ідеологічні умови, сучасні правила буття людини, де видова правова природа виникає у межах та у надрах законодавчої). Гадаємо, що видова правова природа може мати апеляційну (оспориму) ідейно-світоглядну регулятивність пріоритетною серед усіх інших видів детермінантності.

Говорячи так, ми маємо на увазі не наскрізний, а вибіркового пріоритет природних властивостей, вимог і потреб людини-соціальної спільноти-суспільства, що не завжди має джерелами природні умови, клімат, давні правила буття над штучними властивостями та умовами буття громадянина-суспільства-держави у цілому тощо [4–6].

Навіщо правознавцям, як теоретикам, так й практикам, це знати? Відповідь дуже проста – щоб мати реальну можливість попередити як у сучасності, так й у майбутньому негативний правовий розвиток індивіда-суспільства-держави засобами світової та вітчизняної юридичної науки, практики, юридичної та законодавчої техніки та технології, побудованих не на штучних, а на істинних природних об'єктивних законах і закономірностях становлення та розвитку правової свідомості-культури-статичного права – єдиних джерел правомірної поведінки, практики та законних (як закономірних) нормативних трансформацій за будь-яких часо-просторів їх буття та співбуття [7–8].

ЛІТЕРАТУРА

1. Дмитрієнко Ю. Н. Норми правової культури як якісної частини механізму правового регулювання за нетрадиційного та традиційного суспільства / Ю. Н. Дмитрієнко, І. В. Дмитрієнко // Прикладні наукові розробки – 2010 : міжнародна наук.-практ. інтернет-конф. (15.06-25.06.2010 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>.

2. Дмитрієнко Ю. М. Правова свідомість як механізм правового регулювання у нетрадиційному та традиційному суспільстві: структура норми. формула, способи викладення, класифікація за позитивним правом / Ю. М. Дмитрієнко // Динаміка наукових досліджень – 2010 : міжнародна наук.-практ. інтернет-конф. (05.07-15.07-2010 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>.

3. Дмитрієнко Ю. М. Чому українська правова свідомість більш універсально статусна, аніж правова свідомість України? / Ю. М. Дмитрієнко // Динаміка наукових досліджень – 2010 : міжнародна наук.-практ. інтернет-конф. (05.07-15.07-2010 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>.

4. Дмитрієнко Ю. М. Механізм правового регулювання у традиційному та нетрадиційному суспільстві // Актуальні наукові досягнення – 2010 : міжнародна наук.-практ. інтернет-конф. (25.06-05.07.2010 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>.

5. Дмитрієнко Ю. М. Механізм правового регулювання у традиційному та нетрадиційному суспільстві / Ю. М. Дмитрієнко // Aktualni vymozenosti vedy – 2010 : materialy IV mezinarodni vedecko-prakticka conference (27.06-05.07.2010) / Dil 8. Ekonmicke vedy. Filosofie. – Praha : Publishing House «Education and Science» s.r.o., 2010. – S. 6–14.

6. Dmitrienko Yu. Micro-and macroidentification crisis situation and priorities formation, development of consciousness Ukrainian and culture / Dmitrienko Yu., Dmitrienko I. // «Aktualne problemy nowoczesnych nauk – 2010 : materialy VI Miedzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji» (07-15 czerwca 2010 roku). – Przemysl : Nauka i studia, 2010. - Volume 19. Pravo. – P. 12–14.

7. Дмитрієнко Ю. М. Норми правової свідомості-культури-права: історико-правовий

81

стан становлення та розвитку / Ю. М. Дмитрієнко // Східне партнерство – 2010 : міжнародна наук.-практ. інтернет-конф. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>.

8 Дмитрієнко Ю. М. Норми правової сві-

домості-культури-права: історико-правовий стан і перспективи / Ю. М. Дмитрієнко // Передові наукові розробки – 2010 : міжнародна наук.-практ. інтернет-конф. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>.

Дмитрієнко Ю. М. Норми правової свідомості-культури-права: історико-правовий стан становлення та розвитку в методологічно-правовій співвіднесеності та перспективі / Ю. М. Дмитрієнко // Форум права. – 2010. – № 3. – С. 77–82 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-3/10djmctr.pdf>

Проаналізовано історико-правовий стан конкретно-історичного становлення та розвитку норм правової свідомості-культури-права як типово національної складової. Виявлені типові закономірності, розкриті найважливіші типові аспекти в методологічно-правовій співвіднесеності та перспективі.

Дмитриенко Ю.Н. Нормы правовой сознания-культуры-права: историко-правовое состояние становления и развития в методологически-правовой соотнесенности и перспективе

Проанализировано историко-правовое состояние конкретно-исторического становления та развития норм правовой сознательности-культуры-права как типично национальной составляющей. Выявлены типичные закономерности, раскрыты важнейшие типичные аспекты в методологически-правовой соотнесенности и перспективе.

Dmitrienko JU.M. Norm Legal Consciousnesses-Cultures-Rights: A History-Legal Condition of Formation and Development in Methodologically-Legal Correlation and Prospect

The history-legal condition of concrete historical formation those developments of norms of legal consciousness-culture-right as is analyzed by typically national component. Typical laws are revealed, the major typical aspects in methodologically-legal correlation and prospect are opened.

Форум права